

УДК 81-26

Олеся Скляренко

ORCID iD: orcid.org/0000-0003-3412-6560

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземної філології, перекладу

та методики навчання

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний

університет імені Григорія Сковороди»,

вул. Сухомлинського, 30, 08401, м. Переяслав-Хмельницький,

Україна,

lesiaskliarenko82@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ДИСКУРСУ ОПОВІДАНЬ

(на матеріалі оповідань І. Бахманн)

Стаття присвячена особливостям аналізу німецькомовного дискурсу оповідань на прикладі творів австрійської письменниці Ингеборг Бахманн. Особлива увага приділяється персонажному мовленню, як вагомій складовій авторського ідіостилу на макростилістичному рівні. Було встановлено, що персонажному дискурсу німецькомовних оповідань характерне використання прямого та невластиве-прямого мовлення, яке відображає власне авторську та персонажну точки зору та виражається у діалозі та внутрішньо-моленнєвих вкрапленнях. Також великого значення у персонажному мовленні набуває внутрішній монолог, внутрішній діалог та потік свідомості. Такі форми викладу допомагають читачу зрозуміти внутрішні переживання протагоністів, і саме з цією метою адресант варіює мовленнєві особистісні відмінності для різних оповідачів.

Ключові слова: художній текст, інтерпретація, персонажне мовлення, дискурс, макростилістичний рівень, мікростилістичний рівень, діалог, внутрішнє мовлення, внутрішньо-мовленнєві вкраплення.

Статья посвящена особенностям анализа немецкоязычного дискурса рассказов на примере сочинений австрийской писательницы Ингеборг Бахманн. Особое внимание обращено на персонажную речь, как важную составляющую авторского индивидуального стиля на макростиллистическом уровне. Было установлено, что для персонажному дискурсу рассказов Ингеборг Бахманн характерным есть употребление прямой и несобственно прямой речи, которые отображают собственно авторскую и персонажную точки зрения и выражаются в диалоге и внутренне-речевыми вкраплениями. Также большое значения в персонажной речи имеет внутренний монолог, внутренний диалог и поток сознания. Такие формы изложения помогают читателю понять

внутренние переживания протагонистов и именно с этой целью адресант варьирует речевые особенности отличий для разных рассказчиков.

Ключевые слова: художественный текст, интерпретация, персонажная речь, дискурс, макростилистический уровень, микростилистический уровень, диалог, внутренняя речь, внутренне-речевые вкрапления.

The article is devoted to the peculiarities of literary text discourse analyses on the examples of Ingeborg Bachmann's stories. Special attention is paid to the characters' speech and its lingual representation as it is one of the main component of author's individual style on macrostylistic text level. It was established that the characters' discourse in Ingeborg Bachmann's stories tends to the usage of direct and not personally direct speech, which reflects author's own point of view and is seen in dialogues and inner speech inclusions. An important role in the characters' speech is played by inner monologue, inner dialogue and conscious stream. These can be found in almost all later stories of Ingeborg Bachmann and can be considered as her specific author's style. Special role in the characters' speech of the studied article is paid to inner reflections, which are used by Ingeborg Bachmann in her stories to show emotional world, feelings and emotional experience. This inner-reflection has linguistic construction from two or three sentences to the whole passage, but readers see them as quite short emotional cut in characters' consciousness. They can sometimes be omitted by an unattentive reader but those, who follow the stories in details catch them easily. The kind of that disposition helps the reader to understand inner worries of characters and exactly with this point the addresser varies characters' speech peculiarities for different narrators (descriptions, dialogues, thoughts). Another important detail, that characterises Bachmann's individual style is her unusual punctuation in the texts of the stories which is put into the texts with brackets whether in the sentence middle or in dialogues, which are enrolled into the author's speech without any punctuation means, latent bounds of not personally direct speech, inner monologues, self-dialogues and conscious streams point at the specific author's ability to interchange real circumstances and memories, to understand characters' chaotic thoughts way, because they are not able to take real decisions in life and are constantly searching for something. Sometimes it is rather difficult to identify the borders of every studies speech part, but especially this aspect individualizes author's style, which is very rich on characters' speech details. The main function of characters's peculiar speech style is seen in this study in their ability to build the text and organize it.

Key words: literary text, interpretation, characters' speech, discourse, macrostylistic level, microstylistic level, dialogue, inner speech, inner speech inclusions.

Інтерес до філологічного аналізу тексту у сфері сучасної гуманітарної освіти визначається необхідністю покращенням загального рівня культури особистості. Уміння інтерпретувати текст розвиває культуру мовленнєвого спілкування читача, який виступає реципієнтом у цьому художньому дискурсі. У той же час уміла інтерпретація тексту – це уміння розкрити авторський задум, зрозуміти його авторську модальність.

Постановка проблеми даної статті полягає в тому, що будь-який лінгвостилістичний аналіз неможливий без розгляду його дискурсивних складових, що передбачають взаємодію компонентів макро- та мікростилістичного рівнів. Різні способи інтерпретації художніх текстів з виокремленням тих чи інших домінантних ознак, дозволяють вмілому читачу розкрити багату палітру мовленнєвого полотна та зрозуміти імпліцитну інформацію.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Питання виділення частин тексту, його структурних та композиційних компонентів, серед яких одним з ключових аспектів є категорія персонажного мовлення, є досить актуальним у роботах таких відомих науковців як: І.Арнольд, М.Брандес, О.Гончарової, А.Корольової, К.Кусоко, В.Кухаренко, О.Селіванової, В.Фляйшера, Д.Фаульзайта, Г.Кюна, М.Флюдернік.

Таким чином основним **завданням** нашої статті є аналіз особливостей німецькомовного дискурсу, де **матеріалом дослідження** виступають оповідання відомої австрійської письменниці І.Бахманн (1926-1973 рр.) із збірок «Das dreißigste Jahr» та «Simultan», а також декілька оповідань, що не увійшли до збірок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Персональне мовлення є невід'ємною складовою жанрового рівня оповідань і вказує на вміння автора, а у нашому випадку відомої австрійської письменниці І.Бахманн, індивідуалізувати мовлення персонажів залежно від комунікативних ситуацій. При аналізі персонажного мовлення на жанровому рівні на перше місце виноситься майстерність авторки в створенні комунікативної ситуації, за якої відбувається розщеплення автора-функції. Ми також урахуємо, що в процесі художньої розповіді та оповіді в тексті відбуваються мовленнєві дії, які відрізняються від аналогічних дій у процесі усної комунікації й виконують у письмовому тексті текстотвірні та текстоорганізуючі функції (Селіванова Е., 2004, с.93).

Мовлення персонажів у художньому тексті оповідань виражається за допомогою прямого та невластиво-прямого мовлення, які відображають власне авторську та персонажну точки зору та виражається у діалозі та внутрішньо-моленнєвих вкрапленнях. Також великого значення набуває внутрішній монолог, внутрішній діалог та потік свідомості, але у зв'язку з обмеженим обсягом статті вони не можуть братися нами до уваги у даній студії.

Використання прямого мовлення об'єднує персонажа й читача, переносить останнього безпосередньо на місце подій і дає можливість стати свідком описаної ситуації. Діалог поромника та дівчини з оповідання «Die Fähre»: «Es ist spät». Seine Stimme ist voll Vorwurf. «Du fährst nicht mehr?» «Ich weiß nicht», erwidert er. «Wo willst du noch hin?» (Bachmann I., 2005, с. 12). Діалог містить у собі прості непоширені речення, що передають скутість бесіди. Очевидно, що дівчина не бажає продовжувати розмову, адже вона використовує лише одну репліку-питання на відміну від хлопця. Прочитавши цей діалог, реципієнт розуміє, що хлопець більш зацікавлений у розмові. Йому не дуже подобається те, що дівчина так пізно хоче переїжджати річку, про це свідчить перше речення, яким він розпочинає свою розмову: «Es ist spät», адже він не вітає дівчини, а зразу вказує на пізню годину, і це звучить докором із його боку.

Діалог в оповіданнях – це спроба І.Бахманн якомога краще розкрити кожен образ із його внутрішнім світом. Ми використовуємо класичне визначення діалогу як ситуативно зумовленої форми мовлення двох або кількох осіб, що визначається впорядкованою зміною мовленнєвих актів (Fleischer W., 1975, с.28). Використання діалогу дає змогу кожному персонажу самоідентифікувати себе і таким чином створити для читача ефект достовірності викладених подій та допомагає зробити персонажне мовлення більш реальним і близьким до звичного життя.

Діалог чоловіка та дружини з ранніх оповідань І.Бахманн «Im Himmel und auf Erden» переносить читача в події, які постають як реальність і змальовують взаємини подружжя: «“Warum gehst du nicht schlafen?“ fragte er mit einem Lächeln, das sie alles vergessen ließ. ... „Es ist nichts“, stammelte sie. Sein Gesicht stand dunkel vor ihr. „Du bist doch nicht krank? Du wirst mir doch keine Scherereien machen!“ „Ich bin nur ganz steif vom langen Sitzen“, besänftigte sie ihn. „Amelie“, sagte er, und seine Stimme erhob sich von erwachenden Misstrauen, „willst du bestreiten, daß du nur sitzen geblieben bist, weil du wissen wolltest, wann ich nach Hause komme?“ Sie schwieg und griff nach dem Stück Seide, das ihr entfallen war. „Du hast wieder getrunken?“ sagte sie tapfer» (Bachmann I., 2005, с.16).

Із діалогу помітно, що чоловіку такий стан речей неприємний, він не хоче вислуховувати свою жінку і йому байдуже, що вона його чекала. Використання питальних речень-стверджень (Vergewisserungsfragen) «Du bist doch nicht krank?», «Du wirst mir doch keine Scherereien machen», «Du hast wieder getrunken?», притаманних мовленню чоловіка та дружини, свідчить про те, що така ситуація відбувається не вперше. На відміну від мовлення чоловіка, мовлення дружини характеризується використанням простих непоширених речень. Жінка добре знає свого чоловіка і не хоче вступати з ним у суперечку.

Особливої уваги потребують діалоги зі збірки «Das dreißigste Jahr», яку можна назвати експериментальною на рівні будови художнього

тексту. І.Бахманн в текстах оповідань не використовує графічних поміток меж діалогу, і саме такий прийом допомагає їй з'єднати авторські та персонажні голоси, створити поліфонію. В. Кухаренко зазначає, що пунктуація відіграє при аналізі тексту важливе значення, адже саме вона співвідносить текст із його психологічним та інтонаційно-змістовим планом (Кухаренко В., 2004, с. 67-68).

Наприклад, діалог Мари та Шарлотти з оповідання «Ein Schritt nach Gomorrha»: «Sie füllte rasch zwei Gläser mit Mineralwasser und trug sie ins Zimmer, reichte eines dem Mädchen, das schweigend austrank und dann, während es das Glas wegstellte, brüsk sagte: Morgen kommt er also zurück. Ja, sagte Charlotte. Zu spät verletzt, fügte sie hinzu: Wer? – Es war zu spät. Er ist oft verreist. Da sind sie viel allein. Manchmal, nicht oft. Das wissen Sie doch. Sie möchten, daß ich gehe? Nein, sagte Charlotte. Ich hatte das Gefühl, daß der Mann, der so viel gesprochen hat, auch noch gern geblieben wäre.... Nein, sagte Charlotte. Ich hatte das Gefühl ... Mara verzog den Mund» (Bachmann I., 2005, с.189). Про зміну реплік персонажів свідчать лише введені автором маркери у формі дієслів: *sagte, fügte hinzu*. Такий тип діалогу гармонійно вплітається в розповідь, але є досить важким для сприйняття невідповідним реципієнтом. За використання таких типів діалогів реципієнт має справу з відсутністю упорядкованості думок, хаотичного, асоціативного, а не суворо логічного розгортання висловлення.

Довжина речень набуває вагомого стилістичного значення. Шарлотта не ставить запитань, а дає короткі відповіді: «Nein», «Ja», «Manchmal, nicht oft», що свідчить про небажання вести розмову з незнайомою дівчиною. На відміну від реплік господині, Мара використовує у своєму мовленні спочатку прості непоширені речення, але поступово переходить до складнопідрядних. Такий перехід свідчить про те, що спочатку дівчина вагалася, чи ставити запитання, на що вказує апосіопеза у двох останніх реченнях: «Ich hatte das Gefühl, daß der Mann, der so viel gesprochen hat, auch noch gern geblieben wäre....», «Ich hatte das Gefühl ...» і не знайшла підтримки чи зацікавлення до подальшої розмови.

Велике значення при розкритті авторської модальності у художньому дискурсі має також аналіз невластивого прямого мовлення з його різновидами. Персонажі оповідань у процесі діалогу із зовнішнього мовленнєвого плану переходять до внутрішнього, що відбувається за допомогою використання внутрішньо-мовленнєвих вкраплень. Наприклад: «Bitte rechne noch einmal nach, ich bin doch noch ein Kind und ich werde nie erwachsen werden! Ich brauche dich so, du bist doch mein einziger Halt! Sie sah ihn dankbar an, und Erich dachte, in Gedanken bei Guggi natürlich, daß er sicher für Beatrix ein wichtiger Halt sein mußte, denn dieses Kind stand doch praktisch allein auf der Welt, und nun hatte er eben zwei Verantwortungen, die für Guggi und auch noch die für Beatrix, und niemals fiel ihm die Täuschung auf, denn sie täuschte ihn so absichtslos in allem und

jedem, daß er unweigerlich an seine Wichtigkeit glauben mußte, also an Verantwortung» (Bachmann I., 2005, с.326).

Як і властиво І.Бахманн, у цьому прикладі діалог розпочинається без вступних слів, авторське мовлення немовби «вбирає» персонажну мовленнєву партію. На вступ до персонажного мовлення вказує використання особового займенника «ich». Уведення внутрішньомовленнєвих вкраплень здійснюється за допомогою авторської ремарки, в якій функціонує дієслово із семантикою мислення «dachte», що сигналізує про передачу голосу персонажа. Внутрішньомовленнєві вкраплення виражають миттєву емоційну реакцію Еріха, що саме він має взяти на себе відповідальність не лише за свою дружину Гугі, а й за свою молоду коханку Беатрікс. Вставна конструкція у внутрішньомовленнєвому вкрапленні «in Gedanken bei Guggi natürlich» свідчить про те, що Еріх усвідомлює: про дружину також потрібно пам'ятати.

Вихід із внутрішньомовленнєвих вкраплень відбувається за допомогою переходу до аукторіальної перспективи розповіді: «und niemals fiel ihm die Täuschung auf, denn sie täuschte ihn so absichtslos in allem und jedem, daß er unweigerlich an seine Wichtigkeit glauben mußte, also an Verantwortung», за якої аукторіальний розповідач, використовуючи стилістичний прийом градації: «täuschte ihn absichtslos in allem und jedem», пояснює поведінку молодого дівчини.

Використання внутрішньомовленнєвих вкраплень в оповіданнях І.Бахманн є реакцією-коментарем на події зовнішнього плану, реакцією-оцінкою на дії інших персонажів. Щоб краще їх виділити, автор вдається до експериментального способу їх передачі. Це зустрічається лише у 3% і лише в збірках «Das dreißigste Jahr» та «Simultan». Такий спосіб полягає в тому, що письменниця використовує графічні позначення, а саме дужки, при зображенні авторської або персонажної мовленнєвої партії. Наприклад: «Wenn sie ihren Paß holen gegangen ist, erzählt sie: Man saß da, vielleicht dreißig, was sage ich, vierzig Leute...(Und ich bin sicher, das bedeutet: vier oder fünf Personen!) und ich wartete stundenlang. (Sie wartete aber, wie ich nachrechne, eine halbe Stunde)» (Bachmann I., 2005, с.235). У цьому випадку внутрішньомовленнєві вкраплення є авторською мовленнєвою партією, що обриває персонажне мовлення. Такий прийом несе в собі певне стилістичне навантаження, за допомогою якого оповідач бажає підкреслити, що його дружина занадто перебільшує життєві обставини. З огляду на те, що цей оповідач – суддя, особа, яка у своєму житті намагається керуватися лише законами істини та правди, то такий тип оцінюється потенційним читачем як негативний.

Характерним в оповіданні є також використання внутрішньомовленнєвих вкраплень без вступних авторських маркерів. Такий тип вкраплень використовується І.Бахманн для кращого пояснення ставлення персонажа до певної особи чи ситуації: «Plötzlich steht ein Mann von ihm, seines Alters, der ihn begrüßt, er müßte ihn kennen, aber es will ihm nicht

einfallen, wer das ist - doch, es ist natürlich Moll, der da steht, und er muß Moll hastig und erfreut bitten, Platz zu nehmen an seinem Tisch» (Bachmann I., 2005, c.121). «Aber er war zu müde, trostlos: Bruner und Mauer kamen also wirklich nicht. Er schlug das Buch auf, schnippte mit dem Zeigefinger, den er vom Daumen abschnellen ließ, ein paar Seiten noch» (Bachmann I., 2005, c.61).

Внутрішньо-мовленнєві рефлексії, що їх використовує І.Бахманн у своїх оповіданнях, це невеликі за обсягом пасажі, що є миттєвими внутрішніми реакціями персонажа на певні збудники (події, репліки). Середня довжина вкраплень коливається від одного до двох речень і вказує на те, що внутрішня рефлексія є короткою й швидкоплинною. Персонаж дуже часто після внутрішньо-мовленнєвих вкраплень переключається на якусь дію: «Der Gedanke übertrug sich auf S. «Ich werde diesen armen Burschen nicht gefährlich werden, dachte er und setzte seinen Weg fort, als konnte er ihn» (Bachmann I., 2005, c.30). «Überrascht und erschreckt folgte ich jeder seiner Bewegungen. Was hatte er mit mir vor? Er konnte mich niederschlagen, mir meine Brieftasche abnehmen...; ich blieb stumm, und mein Herz schlug rasend gegen meine Kehle» (Bachmann I., 2005, c.43). «Charlotte erschrak, memorierte rasch ihre Pflichten: morgen früh Franz abholen, Wecker stellen, frisch sein, ausgeschlafen sein, einen erfreuten Eindruck machen. Es war keine Zeit mehr zu verlieren» (Bachmann I., 2005, c.188).

Внутрішньо-мовленнєві вкраплення як різновид внутрішнього мовлення є несамотійними в смисловому відношенні, адже в аналізованих оповіданнях, які містять цей тип внутрішнього мовлення, зовнішній і внутрішній плани оповіді постійно чергуються. Схема взаємодії внутрішньо-мовленнєвих вкраплень з попередньою ситуацією, що стала збудником, матиме такий вигляд: *Ситуація - внутрішньо-мовленнєві вкраплення - зовнішня оповідь*.

Висновки та перспективи дослідження. Форми персонажного мовлення як дискурсивні складові художнього тексту, дають змогу вважати оповідання І.Бахманн такими, що характеризуються асоціативним, а не формально логічним розгортанням висловлення. Для реалізації більшого психологізму в оповіданнях авторка використовує діалог, монолог-звернення, внутрішньо-мовленнєві вкраплення. Такі форми викладу допомагають читачу зрозуміти внутрішні переживання протагоністів, і саме з цією метою адресант варіює мовленнєві особистісні відмінності для різних оповідачів. Незвичайна пунктуація в текстах оповідань – дужки в середині речення, діалоги, що вплітаються до авторського мовлення без будь-яких пунктуаційних ознак, латентні межі невластиве-прямого мовлення, внутрішніх монологів, ауто-діалогів та потоку свідомості – вказують на незвичайне вміння авторки чергувати реальні обставини та спогади, а також на хаотичний хід думок персонажів, що ніяк не можуть упорядкувати власне життя і постійно знаходяться в пошуку.

Перспективним є порівняльний аспект використання особливостей персонажного мовлення у текстах оповідань І.Бахманн та її романі «Malina».

Список використаних джерел

1. Арнольд И. Стилистика. Современный английский язык : [учебник для ВУЗов]. М. : Флинта: Наука, 2002. 384 с.
2. Брандес М. Стилистика текста. Теоретический курс : на материале нем. Языка. М. : Прогресс, Традиция : ИНФРА, 2004. 416 с.
3. Корольова А. Типологія наративних кодів інтимізації в художньому тексті : [монографія] / Алла Валер'янівна Корольова. К. : Вид. Центр КНЛУ, 2002. 267 с.
4. Кухаренко В. Інтерпретація тексту. Вінниця: Нова книга, 2004. 272 с.
5. Селиванова Е. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. К. : Брами, 2004. 335 с.
6. Bachmann I. Sämtliche Erzählungen. München, Zürich : Piper Verlag, 2005. S. 138–159.
7. Faulseit D. Stilistische Mittel und Möglichkeiten der deutschen Sprache / Dieter Faulseit, Gudrun Kühn. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1972. 286 S.
8. Fleischer W. Stilistik der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1975. 394 S.
9. Fludernik M. Einführung in die Erzähltheorie. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2006. 191 S.

References

(Транслітерація)

1. Arnold I. Stilistika. Sovremennyyi angliiskii Yasyk : [uchebnik dlia VUSov] M. : Flinta : Nauka, 2002. 384 s (rus).
2. Brandes M. Stilistika teksta. Teoreticheskii kurs : na materiale nem. yasyka. M. : Progress, Traditsiia : INFRA, 2004. 416 s (rus).
3. Korolova A. Typologiiia naratyvnykh kodiv intymisatsii v khudozhniomu teksti : [monografiia] / Alla Valeriiianivna Koroliova. K. : Vyd. Tsentr KNLU, 2002. 267 s (ukr).
4. Kukhareno V. Interpretatsiia tekstu. Vinnytsia : Nova knyga, 2004. 272 s (ukr).
5. Selivanova E. Osnovy lingvisticheskoi teorii teksta i kommunikatsyi. K.: Brama, 2004. 335 s (rus).
6. Bachmann I. Sämtliche Erzählungen. München, Zürich : Piper Verlag, 2005. S. 138–159 (ger).
7. Faulseit D. Stilistische Mittel und Möglichkeiten der deutschen. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1972. 286 s (ger).
8. Fleischer W. Stilistik der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1975. 394 s (ger).

9. Fludernik M. Einführung in die Erzähltheorie. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2006. 191 s (ger).

*Статтю рекомендовано до друку кандидатом філологічних наук,
доцентом кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
Заболотною Тетяною Валентинівною*

*Стаття надійшла до редакції
23 травня 2018 року*

Олеся Скляренко

кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры иностранной
филологии, перевода и методики обучения ГВУЗа «Переяслав-
Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды»,
ул. Сухомлинского, 30, 08401, г. Переяслав-Хмельницкий, Украина,
lesiaskliarenko82@gmail.com

**ОСОБЕННОСТИ НЕМЕЦКОЯЗЫЧНОГО ДИСКУРСА
РАССКАЗОВ (на материале рассказов И. Бахманн)**

Olesia Skliarenko

Ph. D in Philology, Associate Professor, Associate Professor of Foreign
Philology, Translation and Teaching Methods Department
SHEE «Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University»,
30, Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav-Khmelnyskyi, Ukraine, 08401
lesiaskliarenko82@gmail.com

**PECULIARITIES OF GERMAN STORY DISCOURSE (on the
material of I. Bachmann's stories)**